

Kaunokirjallisen featuren rakentuminen

Markus Partanen

Journalistisella työprosessilla tarkoitetaan toimitustyön eri vaiheita jäsentävää peräkkäistä mallia, johon kuuluvat ideointi ja aiheen valinta, tiedonhankinta, tietojen jäsentäminen, jutun kirjoittaminen ja kriittinen tarkastelu ennen julkaisemista. (Kuutti ym. 1998, 66.) Lassila-Merisalonen (2009, 192) mukaan kaunokirjallisen journalismin työprosessi voi muistuttaa luovana prosessina fiktion kirjoittajan työtä.

Ideointi on pohdintaa, jonka tavoitteena on löytää jutun aiheita, aihetta rajaavia näkökulmia ja tiedonlähteitä. Ideointi voidaan jakaa kahteen vaiheeseen, jotka ovat ideoiden synnyttäminen ja arviointi. Suoltamisvaiheessa synnytetään, kehitellään aiheita, näkökulmia ja tiedonlähteitä vapaalla virtauksella. Arviointivaiheessa kaikki ideat punnitaan ja vain parhaat valitaan tuotantoon. (Okkonen 1986, 138–139.) Narratiivisen featuren ideointi ei poikkea muussa journalistisessä työskentelyssä harjoitettavasta ideoinnista. Narratiivisen featuren työstäminen lähtee eri urilleverrattuna normaalijournalismin vasta tiedonhankintavaiheeseen.

Seuraavanlaista mittatikkua voi käyttää arvioidessaan, olisiko aiheesta featureksi: kiinnostava feature sisältää konfliktin, vetoaa inhimilliseen uteliaisuuteen ja kertoo epätavallisesta ilmiöstä tai ihmisestä (Friedlander ym. 2004, 38). Lisäksi voi miettiä, onko aiheesta kirjoitettu aikaisemmin, kuinka työläs idea on toteuttaa ja onko aihe sopiva siihen välineeseen, johon sitä kirjoitetaan (Okkonen 1986, 139). Freelancer joutuu usein miettimään myös sitä, onko juttuaihe taloudellisesti kannattava.

Hyvässä juttuideassa lokaalius ja globaalius kohtaavat. Idea koskettaa läheisesti lehden lukijakuntaa ja samalla laajaa ihmisryhmää valtakunnallisesti tai jopa maailmanlaajuisesti. Gutkind tiivistää tämän: ”The ideal story will have a potential focus located in your own backyard, but simultaneously will contain national appeal and relevance.” (Gutkind 1997, 78.)

Virikkeiden merkitys on ideoiden syntymisessä tärkeää. Hyviä tapoja ovat muun muassa medioiden aktiivinen seuraaminen, jatkokouluttautuminen, havainnointi, monipuolinen tieto- ja kaunokirjallisuuden lukeminen, sosiaalisen median seuraaminen, taide- ja kulttuuriharrastukset, lehtien mielipidepalstat, keskustelut ystävien ja puolison kanssa. Monet juttuideat tulevat toimituksen ulkopuolelta juttuvinkeinä. Juttuvinkejäkin joutuu usein viilaamaan ja etsimään niiden tuomaan aiheeseen näkökulman. Ideoinnin apuna hyödynnetään monenlaisia ideointitekniikoita, kuten brainstormausta, mind–map-tekniikkaa ja toimituksen yhteisiä ideapalavereita. Juttuideoita saa usein myös haastattelujen sivutuotoksina, kun esiin nousee jokin muu kiinnostava aihe, joka ei varsinaisesti liity valmisteilla olevaan juttuun. Näihin aiheisiin voi palata myöhemmin.

Narratiivisen featuren tiedonhankinta omanlaistaan

Narratiivisen featuren työstämisprosessin tiedonhankinta poikkeaa huomattavasti normaalijournalismin tiedonhankinnasta. Narratiivista journalismia kirjoittava toimittaja ei metsästä informaation palasia, kuten sitaatteja, vaan kokonaisia kohtauksia. Jutun kaunokirjallisuutta muistuttava muoto siis määrittää tiedonhankintatapa. Wolfe mukaan reportterin tulee havainnoida sitä ihmistä, josta kirjoittaa niin pitkän aikaa, kunnes näkee omilla silmillään noita paljon puhuttuja kohtauksia. (Wolfe 1973, 66.) Tai kuulee kertomuksia, muistoja menneistä tapahtumista ja tunnelmista, jotka hän voi rekonstruoida kohtauksiksi.

Kohtaukset sisältävät usein paljon kuvausta. Sen vuoksi kirjoittajan täytyy panostaa tapahtumien havainnointiin: miltä ihmiset näyttävät, kuulostavat, haisevat, millaisessa ympäristössä he elävät ja

miten he reagoivat eri tilanteissa (Friedlander ym. 2004, 164–166). Luonnollisesti myös kohtauksen tapahtumapaikkaa on havainnoitava tarvittaessa muistiinpanoja tai saneluita tehden.

Erityisen tärkeää on painaa mieleen yksityiskohtia, joilla voi kirjoitusvaiheessa värittää tekstiä (Gutkind 1997, 47; Cheney 2001, 36).

Narratiivista featurea varten suoritettavassa haastattelussa on yksi leimallinen piirre, joka erottaa sen normaalijournalismista. Myös haastateltavan ajatukset ja tunteet kiinnostavat, koska nonfiktiossa lukijalle voidaan avata myös haastateltavan ajatuksia ja tunteita. Wolfen mukaan haastattelussa kannattaakin kysyä haastateltavalta suoraan myös hänen ajatuksiaan ja tunteitaan kaiken muun ohella. (Wolfe 1973, 46–47.)

Yleisesti ottaen narratiivisen featuren tiedonhankintaa leimaa perinpohjainen paneutuminen aiheeseen, mikä voi tarkoittaa vaikkapa normaalia laajempaa taustalukemista, pienimuotoista tutkimustyötä tai useita haastattelukertoja (Lassila-Merisalo 2009, 26).

Paneutumisen äärimmäinen muoto on uppoutuminen (immersion). Uppoutuminen on tiedonhankinta strategia, jossa toimittaja observoi kohdehenkilöitä tai ilmiötä suhteellisen pitkän ajanjakson – jopa vuosia. Viettää aikaa hiljaisena tarkkailijana heidän tai sen kanssa. Gutkind kertoo uppoutuvansa aiheeseen niin kauan kunnes ei keksi enää mitään uutta kysyttävää tai opittavaa. (Gutkind, 1997, 67.)

Käytännössä uppoutumiseen ei jokapäiväisessä journalistisessa työssä ole useinkaan varaa, ellei ole saanut jostain esimerkiksi apurahaa tai tee todella isoja projekteja, kuten kirjoja tai radio- ja televisiodokumentteja. Uppoutumisen idea on kuitenkin hyödyllinen muistutus jalkautumisen tärkeydestä. Varsinkin päivälehtien vakinainen toimituskunta tahtoo olla sidottu toimitusrakennukseen ja tehtailee juttujaan paljolti tiedotteiden ja puhelinhaastatteluiden varassa, jolloin tiedonhankinnan kannalta keskeinen jalkatyö jää tekemättä. Tämä on käytännössä usein lehtitalon henkilöstöpolitiikan seurausta. Henkilöresurssit on vedetty minimiin, kaikki tarpeeton karsittu. Osin taustalla voi vaikuttaa myös työkuultuurilliset seikat. Liian syvä uppoutuminen voidaan nähdä jopa ajanhukkana.

Wolfe (2001, 183) kirjoittaa teoksessaan *Täydessä terässä* (2001) kuitenkin jalkautumisen tärkeydestä narratiivisen journalismissa:

”[L]ahdetaan työhuoneesta maailmaan, dokumentoidaan yhteiskuntaa [...] ja annetaan itselle tarpeeksi polttoainetta, jotta pystyy panemaan parastaan [...] – ja tempaamaan lukijan mukaan.”

Erilaisia rakenteellisia ratkaisuja on paljon.

Narratiivisen feature-jutun kirjoittaminen vaatii enemmän valmistelua kuin normaalijournalismin juttujen kirjoittaminen. Jutturunko hahmotellaan tiedonhankinnan jälkeen, minkä jälkeen kirjoittaminen aloitetaan. (Friedlander ym. 2004, 181.)

Narratiivisen journalismin kirjoittajat käyttävät rakenteen miettimiseen yleensä runsaasti aikaa. Jutulle voi mietiskellä useita vaihtoehtoisia rakenteellisia ratkaisuja. Kyse on siis itse asiassa uudesta ideointivaiheesta, jossa pohditaan, millaisessa rakenteessa jutun idea kiteytyisi lukijoita parhaiten palvelevalla ja mukaansatempaavalla tavalla. (Cheney 2001, 148.)

Anu Nousiainen (1998, 126) kertoo piirtävänsä jutun rakenteesta kaavion kirjoittaessaan pitkiä juttuja. ”Kaavio auttaa pitämään runsaan materiaalin kasassa ja kuljettamaan juttua: piirrän siihen keskeiset henkilöt, tapahtumapaikat ja siirtymät kohtauksesta toiseen.” Niin ikään toimittaja Panu

Räty (1998, 144) hahmottelee rakenteen etukäteen, miten kukin jutun kohtaaminen alkaa ja mitkä ovat kohtausten keskeisimmät asiat.

Minä teen lähes aina pitkää juttua kirjoittaessani jutun rakenteesta miellekartan. Miellekarttaan määrittelen jutun aloituksen ja jutun muut osat aina tietolaatikkoon ja kainalojuttua myöten. Usein pyrin hahmottamaan myös, minkä verran merkkejä minulla on käytössä kutakin jutun osaa varten.

Pyrin kirjoittamaan narratiiviset featuret aina mittaansa, koska sitä toimitukset odottavat. Jos teksti on merkittävällä tavalla liian lyhyt, pyydetään kirjoittamaan lisää, jos liian pitkä, juttua pyydetään tiivistämään.

Narratiivinen feature on rakenteeltaan vapaa, mutta usein käytettyjä rakenteellisia ratkaisuja ovat kronologinen rakenne, toiminnan mukaan jäsenelty rakenne, aineistosta nouseva rakenne, spiraali- ja mosaiikkirakenne. Selkeä rakenne luo juttuun koherenssia ja parantaa tekstin luettavuutta. (Cheney 2001, 149–174.) Edellä mainittujen rakenteiden lisäksi kirjoittajan on otettava huomioon myös dramaturgia.

Kronologisen rakenteen logiikka perustuu aikaan. Yksinkertaisimmillaan teksti eteen menneestä ajasta kohti nykyisyyttä. Sitä voidaan jäsentää esimerkiksi vuoden aikojen, viikonpäivien tai kuukausien mukaan. Kronologiseen rakenteeseen voi tuoda vaihtuvuutta takaumilla.

Kronologiaa voidaan myös rikkoa. Sen ei tarvitse olla lineaarinen. Eräs kronologisen rakenteen vaihtoehto on esittää jutussa ristiinleikkauksin kaksi aluksi näennäisesti toisistaan erillään olevaa tarinaa ja yhdistää ne jutun lopussa. Kronologia on rakenteellisena ratkaisuna selkeä ja turvallinen. (Cheney 2001, 149, 155.)

Toiminnan mukaan jäsenelty rakenne voi vastata esimerkiksi kysymyksiin, kuinka asiat toimivat (funktionaalinen rakenne) tai kuinka tähän on tultu (etiologinen rakenne). Aineistosta nouseva rakenne kasvaa luontevasti aiheesta ja aineistosta. Spiraalirakenne on taas eräänlainen assosioiden ketju, ja mosaiikki puolestaan koostuu useista pienistä palasista, jotka yhteen koostettuina muodostavat loogisen ja tasapuolisen kuvan, mutta yksittäisesti olisivat riittämättömiä kuvaamaan ilmiötä. (Cheney 2001, 161, 165, 172.)

Etenkin aloituksen kirjoittamiseen kannattaa panostaa

Cheney suosittelee narratiivisen feature-jutun tekijää kirjoittamaan jutun lopun ja leadin ensiksi. Alun ja lopun väliin jäävä alue on helpompi täyttää (Cheney 2001, 148). Lead on jutun tärkein osa, koska se joko imaisee lukijan mukaansa tai sitten ei. Feature voi alkaa muun muassa viivytetyllä aloituksella, kuvauksella, sitaatilla, ”sekoaloituksella”, ennusteella, lentävällä lauseella tai muulla formelilla, yllätyksellä tai tiivistyksellä. (Friedlander ym. 2004, 187–201.)

Viivytetty aloitus pidättäytyy määrittelemästä jutun keskeistä henkilöä, ryhmää, paikkaa tai tapahtumaa. Määritelmää pidätellään yleensä muutaman kappaleen verran, mutta jotkut pidättelevät identifikaatiota koko jutun ajan ja paljastavat sen vasta jutun lopussa. Kuvaileva aloitus puolestaan on jonkin henkilön, ryhmän, paikan tai tapahtuman yksityiskohtaisen kuvauksen sisältämä aloitus.

Aloitus voi esittää ajattelun, maksimiin, iskulauseen, epigrammin, sananlaskun tai aforismin. Ilmaisua voidaan ottaa esimerkiksi kaunokirjallisuudesta, elokuvista, televisiosta, teatterista, uutisista. Olennaista on, että ilmaisua käsitellään hauskailla ja kriittisellä otteella. ”Sekoaloitukset” ovat harvinaisia. Ne voivat sisältää esimerkiksi vitsejä, onomatopoeettisia ilmauksia, runoutta tai dialogia. Ennustava aloitus tukeutuu arvostetun tai muuten maineikkaan asiantuntijan ennakoarvioon jostain asiasta ja pyrkii hätkähdyttämään. Sitaattialoitus sisältää suoran, epäsuoran tai osittaisen sitaatin ja puhuvan henkilön taustatilanteen kuvauksen. Tapahtumien syy-seuraussuhteita kuvaava aloitus on

hyvin yleinen feature-jutuissa. Yllättävässä aloituksessa käytetään huumoria tai provokaatiota. Uutiskärjen kaltainen tiivistävä aloitus kiteyttää muutamassa lauseessa tai enintään kappaleessa jutun tärkeimmän asian. (Friedlander ym. 2004, 187–200.) Edellä mainitut aloitustavat ovat suuntaviivoja aloittelevalle kirjoittajalle. Jutun aloituksen voi tehdä itse luovasti vapaasti millä tahansa tavalla. Tärkeintä on tiedostaa, että aloituksen keskeisin viestinnällinen tehtävä on koukuttaa lukija ja temmata hänet jatkamaan lukemista.

Jutun jokaisen kohtauksen voi niin ikään ajatella uutena aloituksena ja omana pienoiskertomuksenaan. Kohtauksen tulisi vastata kysymyksiin, kuka teki, mitä tehtiin, mitä sanottiin, mitä ajateltiin, missä ja milloin. Kohtaukset tulisi myös sitoa toisiinsa luonnollisella tavalla. (Cheney 2001, 193.)

Tekstin rytmi syntyy eri pituisista lauseista ja kappaleista, välimerkkien vaihtelevasta käytöstä ja siitä, että rikkoo kerrontaa sitaatein – toisin sanoen henkilöhahmojen puheella (Nousiainen 1998, 129). Tekstiä voi elävöittää muun muassa metaforilla, snapshotteilla ja listoilla. Metaforat luovat elävyyttä jutun kieleen. Listoissa taas voidaan tarjota lukijalle paljon täsmällistä tietoa hyvin tiiviissä muodossa. Snapshotit ovat lyhyitä, mutta yksityiskohtaisia kuvauksia esimerkiksi ihmisistä tai tapahtumapaikoista. (Cheney 2001, 190–191.)

Narratiivinen feature ei lopu seinään, kuten uutinen. Panu Rädyn mukaan ”artikkelin voima piilee nimenomaan siinä, että se on kirjoittajan oma tulkinta todellisuudesta. Näin ollen en mielellään jätä artikkelini loppua avoimeksi, vaan vastaan esittämiini kysymyksiin.” (Räty 1998, 148.) Itse näkisin, että narratiiviseen featureen voi kirjoittaa myös avoimen lopun. Jonkinlainen vastaus jutun alussa synnytettyyn konfliktiin on kuitenkin tarjottava. Ratkaisu on lukijan saama palkinto siitä, että on lukenut jutun loppuun saakka. Toisaalta aivan kaikkea featureissa ei tarvitse naulata kiinni. Feature kestää monitulkintaisuutta ja hermeneuttista väljyyttä huomattavasti enemmän kuin uutismainen aineisto. Näin näkee myös Lassila-Merisalo. Hänen mukaansa kaunokirjallista journalismia edustava teksti tähtää avoimuuteen ja vierittää tulkintavastuuta lukijalle (Lassila-Merisalo 2009, 194).

Kirjallisuus

- Captatio benevolentiae. 2015. Captatio benevolentiae -artikkeli Wikipedia-tietosanakirjassa. https://en.wikipedia.org/wiki/Captatio_benevolentiae. Viitattu 11.12.2015.
- Cheney, T. 2001. *Writing Creative Nonfiction. Fiction Techniques for Crafting Great Nonfiction*. Berkeley: Ten Speed Press.
- Friedlander, E & Lee, J. 2004. *Feature Writing for Newspapers and Magazines. The Pursuit of Excellence*. New York: Pearson.
- Gutkind, L. 1997. *The Art of Creative Nonfiction. Writing and Selling The Literature of Reality*. New York: John Wiley & Sons.
- Kuutti, H. & Puro, J-P. 1998. *Mediasanasto*. Jyväskylä: Atena.
- Kuutti, H. 2012. *Mediasanasto*. <http://www.mediadoc.fi/pdf/G.pdf>. Viitattu 11.12.2015.
- Lassila-Merisalo, M. 2009. *Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä*. Diss. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Long Play. 2015. *Long Play -verkkomedian internet-sivut*. Long Play Oy. longplay.fi/mikä-long-play. Viitattu 12.12.2015.
- Malmberg, I. 1998. ”Uroot ja naaraat – Journalismin kaksi tiedonintressiä”. Teoksessa Anu Kantola et al (toim.) *Journalismia! Journasmia?* Juva: WSOY, 41–52.
- Nousiainen, A. 1998. ”Reportaasin renessanssi.” Teoksessa Anu Kantola et al (toim.) *Journalismia! Journasmia?* Juva: WSOY, 117–136.
- Okkonen, A. 1986. *Toimittajan työ I*. Hämeenlinna: Karisto.
- Palmgren, M-L. *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. Helsinki: WSOY.
- Räty, P. 1998. ”Henkilökuva ajan kuvana.” Teoksessa Anu Kantola et al (toim.) *Journalismia! Journasmia?* Juva: WSOY, 137–150.
- Wolfe, T. 2001. *Täydessä terässä*. Suom. Seppo Loponen. Helsinki: WSOY.

Wolfe, T. 1973 The New Journalism. Teoksessa Tom Wolfe et al (ed.) *The New Journalism with an anthology*. London: Picador, 15–68.